

ARTIKELEN

Roesmiddelen en regulering: oude wijn in nieuwe regels?

Inleiding

Tom Decorte & Damián Zaitch

Tussen 1960 en 1980 – niet toevallig ook de periode waarin het Nederlandse gedoogbeleid en het coffeeshopmodel ontstonden – getuigden de standpunten en analyses van een hele schare (sociologisch geschoolde) criminologen van veel criminologische verbeelding. In hun werk belichaamden auteurs als Stephan Quensel en Sebastiaan Scheerer (Duitsland), Lode Van Outrive (België), Derek McClinck (Schotland), en John Lea en Jock Young (Groot-Brittannië) een kritische, reflexieve houding tegen zowel het strafrecht als de waarheidsaanspraken van positivistische sociale wetenschappers. Drugs en drugsbeleid speelden een centrale rol in hun denken.

Nog iemand die in zijn denken over drugs bijzonder veel verbeelding, passie en betrokkenheid toonde, was Louk Hulsman, die als grondlegger van het Nederlandse drugsbeleid wordt beschouwd. In 1984 schreef Louk Hulsman voor het internationale onderwijs van het *Common Study programme on Criminal Justice and Critical Criminology* een tekst onder de titel *'Drug policy as a source of drug problems and a vehicle of colonisation and repression'*. De tekst bleef ongepubliceerd, tot René van Swaaningen en John Blad haar van onder het stof haalden en een ingekorte versie publiceerden (Van Swaaningen & Blad, 2011). Hulsman wees op de viervoudige selectiviteit die de toenmalige heersende discoursen over drugsbeleid en drugsproblemen kenmerkten: de focus op bepaalde middelen (en het buiten beschouwing laten van de specifieke sociale setting waarin het gebruik zich afspeelt); de focus op de farmacologische, geneeskundige en juridische aspecten van deze middelen (iets wat Peter Cohen later het 'farmacocentrisme' zou noemen); de koppeling van het gebruik van illegale drugs aan 'verslaving' en 'lichamelijke en psychologische afhankelijkheid'; en de eenzijdige focus op de negatieve aspecten en risico's (zonder afweging tegen de potentiële positieve aspecten). Hulsman zette zich af tegen de ideologie van het strafrecht, omdat die het onmogelijk maakt om op een andere dan punitieve manier naar sociale problemen te kijken. Het strafrecht is contraproductief ten aanzien van de oplossing van drugsproblemen en moest uit zijn sleutelrol in het drugsbeleid worden gezet.

Dat 'recalcitrante denken' over drugs en drugsbeleid lijkt in een tijd als de onze, waarin een weinig geproblematiseerd geloof in repressie hand in hand gaat met een tot een vrij technische 'misdadkunde' verschaalde en instrumentele criminologie, hoogst noodzakelijk en relevant (Van Swaaningen & Blad, 2011). Vandaag de dag lijkt er door criminologen niet alleen minder over drugs en drugsbe-

Tom Decorte & Damián Zaitch

leid te worden gepubliceerd, er wordt bovendien meestal vanuit een beheersings- of overlastperspectief geredeneerd. Roesmiddelen zijn er altijd geweest en ze zullen er altijd zijn, terwijl wij een manier proberen te vinden om met ze om te gaan: op dat vlak is er in essentie weinig veranderd. Maar tegelijkertijd zijn de trends in het roesmiddelengebruik vaak modegevoelig en aan historische, politieke, economische en culturele ontwikkelingen onderhevig. Technologische ontwikkelingen hebben overigens ook een bijzondere impact op patronen van drugsgebruik en -handel. Het zal niemand bovendien ontgaan zijn, dat er zich de laatste jaren op het vlak van het lokale, nationale en internationale drugsbeleid opvallende ontwikkelingen hebben voorgedaan. De legalisering van cannabis is ondertussen een feit in de Amerikaanse staten Alaska, Colorado, Oregon en Washington en in Uruguay, en staat op veel andere plekken op de politieke agenda (bijv. Canada, Tsjechië, Ecuador, Mexico, Jamaica en Argentinië). Over de internationale verdragen werd in april 2016 onderhandeld en dat gebeurt wellicht opnieuw in 2019. Hoog tijd – vinden wij – om het automatisme waarmee ‘drugs’ aan ‘straffen’ worden gekoppeld, te doorbreken en om weer de broodnodige verbeelding in het debat over drugs en drugsbeleid te brengen.

Nieuwe trends in vraag en aanbod

Er is de laatste tien jaar sprake van belangrijke omwentelingen inzake drugsgebruik en drugsmarkten op globaal vlak (UNODC, 2015). Terwijl het gebruik van drugs in Noord-Amerika en Europa stagneert of zelfs licht daalt, is de vraag in Oost- en Zuidoost-Azië, Oceanië, Afrika, Zuid-Amerika en de Caraïben toegenomen. Ook de voorkeuren van gebruikers zijn gewijzigd: synthetische drugs, waaronder amfetamines en ‘nieuwe psychoactieve middelen’ (‘new psychoactive substances’ of ‘NPS’) winnen aan populariteit, vooral in delen van Azië en Afrika. Ook in onze contreien zijn die trends waargenomen. Er worden nog steeds aanzienlijke hoeveelheden *amfetamines* en *methamfetamines* in beslag genomen. Hooggedoseerde *ecstasy(xtc)tabletten* blijven een grote zorg op de markt van illegale drugs omwille van de slechte kwaliteit en het grotere risico op gezondheidsproblemen die daarmee gepaard gaan. De laatste jaren lijkt er een groter wordende groep te zijn van NPS-gebruikers. De ‘new psychoactive substances’ (NPS) zijn een geval apart: het zijn scheikundige variaties op klassieke illegale drugs, die veelal de effecten van die drugs trachten te imiteren, en die meestal niet in drugswetgevingen zijn opgenomen. NPS bestaan uit een breed assortiment van stoffen (meestal synthetisch, maar ook plantaardig) en staan bekend onder verschillende benamingen (legal highs, research chemicals, designer drugs, smart drugs, ...). Ook synthetische cannabis (soms verkocht onder de naam ‘Spice’ of ‘K2’) is er een voorbeeld van.

Producenten en gebruikers maken gretig gebruik van de mogelijkheden van het internet. Daarnaast heeft de globalisering – vandaag worden de meeste NPS in China geproduceerd – bijgedragen tot de toename van het aantal, het aantal verschillende types en de beschikbaarheid van NPS in Europa. NPS worden met inventieve marketingstrategieën aan de man gebracht. Vaak worden ze onder

misleidende namen verhandeld, zoals 'bath salts', 'plant food', 'luchtverfrissers', 'pot pourri'... Ze worden verpakt in (snoepachtige) kleurrijke verpakkingen en gaan vaak vergezeld van het opschrift 'niet bestemd voor menselijke consumptie' om de wetgeving te omzeilen. Door het ontbreken van wetenschappelijk onderzoek en door het wisselende aanbod van NPS is het heel moeilijk om een inschatting te maken van de risico's van deze nieuwe drugs.

Maar ook op het vlak van de legale roesmiddelen tekenden zich enkele markante ontwikkelingen af. Op het vlak van tabaksgebruik betekende de ontwikkeling van de *e-sigaret* een bijzonder ingrijpende omwenteling. Bij de algemene bevolking én bij veel terreinwerkers bestaat tot op vandaag veel verwarring en onwetendheid: hoe veilig is de *e-sigaret*? Mag je ze overal roken? Helpt ze met het stoppen met roken? In de wetenschappelijke literatuur wordt steeds vaker geconcludeerd dat de *e-sigaret* één van de belangrijkste technologische vernieuwingen inzake schadebeperkende strategieën (*harm reduction*) is. Voor de huidige roker is de *e-sigaret* een handig hulpmiddel bij het stoppen met roken, als tussenfase naar een volledige stop. Ook wie de *e-sigaret* permanent blijft roken ter vervanging van de traditionele tabaksproducten, is gezondheidsmatig beter af. Maar toch is de samenhang tussen het roken van elektronische sigaretten en het roken van gewone sigaretten door jongeren nog onvoldoende duidelijk. Sommige onderzoekers zien de *e-sigaret* niet als een 'gateway drug' naar tabak of naar een nicotineverslaving, anderen stellen dat jongeren die met *e-sigaretten* experimenteren net een veel grotere kans hebben om (tabaks)rokers te worden. De tabaksindustrie investeert bovendien op dit moment zeer veel in de ontwikkeling van de *e-sigaretten*markt. Ze neemt de markt over of begint zelf te produceren en beschouwt het als een groeimarkt met veel potentieel.

Sinds het najaar van 2009 is het in België verboden alcohol te verkopen, te schenken of aan te bieden aan jongeren onder de 16 jaar. Sterke drank is verboden tot 18 jaar. Die wetswijziging en de bijhorende campagnes lijken enigszins hun vruchten af te werpen: het aantal jongeren onder de 16 jaar dat nog nooit alcohol heeft gedronken, nam gestaag toe. De keerzijde van de medaille is dat er vanaf 16 jaar wel nog steeds veel gedronken wordt. Ook de riskante gebruikspatronen, zoals dronkenschap en binge-drinken, nemen vanaf die leeftijd aanzienlijk toe.

Het gebruik van *alcohol* is natuurlijk nog steeds niet weg te denken uit onze hedendaagse samenleving. Omdat voor de meeste mensen een heleboel gebeurtenissen en activiteiten vrijwel automatisch gepaard gaan met het drinken van alcoholhoudende dranken (met vrienden, bij een verjaardag, een geboorte of na een zware werkdag), is het middel 'een deel van onze cultuur' geworden. Twintig jaar geleden werden drinkculturen in Europa traditioneel ingedeeld in de zogenoemde 'droge culturen' (waar bier en sterke drank de populairste dranken zijn en voornamelijk geconsumeerd worden tijdens het weekend en speciale gebeurtenissen, los van de maaltijd) en 'natte culturen' (waar alcoholische dranken en met name wijn voornamelijk worden geconsumeerd tijdens de maaltijd) (Room & Mäkelä, 2000). Men nam aan dat in de 'droge' context (vooral Noord-Europa) alcohol gedronken werd volgens het 'intoxicatiemodel', wat zoveel betekent dat er gedronken wordt juist om een dronken effect gewaar te worden. In de 'natte' gebieden (vooral Zuid-Europa) zou het drinken van alcohol een gastronomisch doel hebben (Allamani,

Tom Decorte & Damián Zaitch

2008). Tegenwoordig lijkt het onderscheid tussen drinkculturen evenwel te vervaagen en wordt meer en meer gesproken over 'homogenisatie'. Dit betekent dat landelijke en culturele verschillen in alcoholconsumptie steeds kleiner worden en dat de traditioneel dominante drankvoorkeuren niet meer zo uitgesproken zijn. Oorzaken hiervan zijn te vinden in factoren zoals toegenomen industrialisatie, urbanisatie, vrije tijd, migratie en acculturatie. Zo valt bijvoorbeeld een daling van de wijnconsumptie te noteren in de Zuid-Europese landen, terwijl er een stijging van de wijnconsumptie plaatsvindt in de zogenoemde droge culturen (Gordon et al., 2012; Castaldelli-Maia & Bhugra, 2014).

Socioculturele contexten hebben een grote invloed op de drinkpatronen van burgers in een bepaald land of een bepaalde regio (Gordon et al., 2012). Het al dan niet consumeren van alcohol is altijd een belangrijke identiteitsbepaler geweest in de geschiedenis van de mens en dat is het nog steeds. De islam is een belangrijk voorbeeld van een religie waarin het gebruik van alcohol absoluut verboden wordt. In andere grote godsdiensten, zoals het christendom, hindoeïsme en boeddhisme, zijn er dan weer bepaalde subgroepen die zich onthouden van alcohol en deze 'deugd' trachten verder te zetten. Abstinentie kan bijgevolg in een multiculturele samenleving, en zeker een waarin drinken geaccepteerd wordt, een belangrijke identiteitsbepaler worden. Tegelijkertijd duiken – vooral onder jongeren – ook nieuwe patronen van alcoholconsumptie op, zoals het zogenoemde 'indrinken' en het 'binge-drinken'. Met 'indrinken' (pre-loading, pre-drinking) wordt het drinken van alcohol in een huiselijke omgeving voorafgaand aan het uitgaan bedoeld. De belangrijkste redenen waarom jongeren indrinken zijn: de hogere prijs van buitenshuis geconsumeerde alcohol en het geïntoxiceerd raken en drinken in een vertrouwde omgeving (Foster & Ferguson, 2014). 'Binge-drinken' wordt vaak voorgesteld als een vrij nieuw fenomeen, maar het concept kent reeds een hele geschiedenis (Herring et al., 2008). Oorspronkelijk komt de term 'binge-drinken' uit medische hoek. Het wees op een periode van continu drinken door iemand die afhankelijk was en pas ophield wanneer hij/zij niet meer in staat was verder te drinken. De laatste jaren wordt de term ook gebruikt om te verwijzen naar een zeer hoge alcoholconsumptie op één gelegenheid. Deze vorm van binge-drinken is een fenomeen dat vooral voorkomt bij jongeren, hoewel niet exclusief, vaak met als doel dronken te worden (IAS, 2007).

Drugshandel

Met het ontstaan van nieuwe drugsmarkten en actoren, wijzigen ook de handelsroutes. Met het verschuiven van de opiaattrafiek naar Azië zijn Oost-Afrika en het Midden-Oosten (in het bijzonder Irak) steeds belangrijker geworden in de doorvoer van heroïne. Cocaine kent ook veel nieuwe routes via Mexico, Brazilië, West-Afrika of Zuid-Europa.

Een van de belangrijkste ontwikkelingen op het vlak van de drugshandel is het ontstaan van de zogenoemde *cryptomarkets*, waar drugs online worden verhandeld en aangekocht. Voor de drugsbestrijders is dat nieuwe gegeven een nachtmerrie. De klassieke opsporingsmethoden – de undercover-politieman die zich als

geïnteresseerde koper voordoet aan een straatdealer – werken niet, en het is veel moeilijker om een online dealer in het bezit van grote hoeveelheden drugs en geld te arresteren. Met deze online transacties, waarbij drugs vanuit eender welk land worden besteld en per post verscheept, met ontraceerbare financiële transacties, is het bewijsmateriaal veel lastiger te verzamelen. Ook de retoriek van de gewelddadige en criminele straatdealers die erop uit zijn om kinderen aan de drugs te krijgen, lijkt veel minder te sporen met de schijnbaar doorsnee online entrepreneurs. Deze dealers hoeven zich jegens concurrerende dealers geen gewelddadig imago aan te meten. Ze leveren ‘ethisch correcte’ waar, ze betalen de klant terug als de zending niet arriveert of als die ontevreden is met de service. Sommige auteurs beargumenteren dat deze cryptomarkten zelfs hebben geleid tot de productie van drugs van betere kwaliteit (minder versneden), aan lagere prijzen en meer directe relaties tussen klanten en verkopers. In die zin vormt de online markt een minder schadelijk alternatief voor de klassieke illegale drugshandel, omdat ook de rol van tal van tussenpersonen wordt uitgeschakeld.

Tegelijkertijd is het een gegentrificeerde markt. Om toegang te krijgen tot een cryptomarkt moet je een computer en een bankrekening hebben, en een minimum aan technische kennis en bagage. De bezoekers zijn dus doorgaans niet de dakloze crack- of heroïneverslaafden, maar veeleer mensen uit de midden- en hogere klassen – het soort van mensen dat per definitie al ontsnapte aan de ergste effecten van de war on drugs (Martin, 2014).

Daarnaast is het internet ook een plaats geworden waar drugsgebruikers echte ‘virtuele gemeenschappen’ vormen. Via webfora, blogs en discussieruimtes wordt allerlei informatie gedeeld en verspreid: productinformatie over oude en nieuwe drugs, persoonlijke ervaringen en tips omtrent optimaal en veilig gebruik, indicaties omtrent de betrouwbaarheid van online handelaren, enzovoort. Op het internet vormen zich ook gemeenschappen met een gedeeld politiek engagement, waarin de retoriek van de war on drugs wordt gedeconstrueerd, en ‘vluchtelingen’ onderdak vinden in een sociaal, constructief en minder schadelijk online alternatief.

Maatschappij, drugs en drugsbeleid

Het zoeken naar de roes, naar manieren om het bewustzijn te verruimen, te vernauwen of te veranderen, is een diepgewortelde menselijke neiging die zich door alle samenlevingen en tijden heen manifesteert. Het gebruik van roesmiddelen is een *antropologische constante*. Bijgevolg is het belangrijk dat wij met het gebruik ervan leren te leven en om te gaan (Nicholson, 1992). In alle samenlevingen hebben zich altijd en overall *regels* ontwikkeld om het heilzaam (weldoend, bevorderlijk) gebruik van psychoactieve middelen te verzekeren, maar ook om mensen voor de onaangename kanten van de roes te behoeden. Deze regels kunnen heel erg verschillen, van roesmiddel tot roesmiddel en van maatschappij tot maatschappij, terwijl ze ook binnen een samenleving aan veranderingen onderhevig zijn.

Tom Decorte & Damián Zaitch

In elke vorm van roesmiddelengebruik zit het *element van grensoverschrijding*. Net daarom denken velen nog steeds ten onrechte dat het decriminaliseren van roesmiddelen zou leiden tot een drastische verandering van zeden. Maar al te losbandig roesmiddelengebruik zou gemeenschapsondermijnend kunnen zijn, en net dáárom zullen de normen en waarden met betrekking tot roesmiddelen nooit helemaal vrij zijn, en steeds een conservatieve toon behouden (Ossebaard, 1996). De mensen zélf zullen blijvend, hoe dan ook, (ongeschreven) regels aan de roes stellen (Cohen, 1999).

Toch heeft de idee dat ‘drugs en zelfcontrole’ een *contradictio in terminis* bevat in onze samenleving tal van externe controlemechanismen opgeroepen. Een van de belangrijkste fundamenten van dat systeem is het feit dat enkele middelen het voorwerp uitmaken van een *strafwet*. Dat het politieke en wetenschappelijke vertoog van de laatste jaren steeds meer benadrukt dat de toepassing van die strafwet het *remedium ultimum* moet zijn, en dat preventie en hulpverlening veeleer de prioritaire strategieën moeten zijn, verandert de zaak niet ten gronde. Ook na vijftig jaar van manifeste tekenen dat de ‘*war on drugs*’ gefaald heeft, blijven velen mordicus vasthouden aan het geloof dat een *strafrechtelijke* regulering (zoals we die nu kennen) van het fenomeen nodig en noodzakelijk is om het beheersbaar te houden.

Dat het gebruik van roesmiddelen met bepaalde gevaren en risico’s gepaard gaat, staat buiten kijf. Dat gebruik van cannabis in de meeste gevallen een ongezonde gedraging is, en meer dan eens problematische vormen kan aannemen, onderschrijven wij volledig. Drugsgebruik kan *negatieve gevolgen* hebben, zeker voor adolescenten die er vroeg mee beginnen of voor jongvolwassenen die frequent gebruiken. Er kan weinig discussie zijn over de schadelijkheid en de mogelijke risico’s van roesmiddelengebruik.

Doorgaans zijn de belangrijkste doelen van een drugbeleid: een daling van het aantal afhankelijke burgers; een daling van de fysieke en psychosociale schade die drugsmisbruik kan veroorzaken; en een daling van de negatieve gevolgen van het drugfenomeen voor de samenleving (waaronder de maatschappelijke overlast). De hamvraag is of en in welke mate de overheid erin slaagt om de vooropgestelde doelstellingen te realiseren.

De paradox van repressie

Door de fundamentele paradox van repressie (hoe intenser en effectiever de repressie, hoe groter de winstgevendheid van illegale drugsproductie en -handel) kan de overheid geen effectief beleid voeren. Over het algemeen neemt het gebruik van roesmiddelen niet af. Inzake cannabis bijvoorbeeld, lijkt het aantal mensen dat zich met een probleem van cannabismisbruik of cannabisafhankelijkheid bij de hulpverlening aandient, almaar toe te nemen. Het aanbod is niet te beïnvloeden, en een repressieve aanpak leidt hooguit tot geografische verschuivingen en gedaanteveranderingen, zoals de opkomst van de drugshandel via het *dark net* of zogenoemde cryptomarkten, de toenemende populariteit van syntheti-

sche drugs ('spice' of synthetische cannabis, en andere nieuwe psychoactieve stoffen).

De voorbeelden van die *waterbed- of balloneffecten* zijn legio, zowel in België en Nederland als elders in de wereld (Rasmussen & Benson, 1994). Schoonmaakacties van bekende drugsbuurten (we denken aan de opruimactie in de Christianawijk in Kopenhagen of rond het De Coninckplein in Antwerpen) heeft vooral als gevolg dat drugshandel en drugsgebruik zich verplaatsen en over andere locaties in de stad verspreiden: minder zichtbaar, voorlopig onbekend, zodat straathoekwerkers en hulpverleners voor een stuk opnieuw naar hun eigen doelpubliek of een gepast antwoord op zoek moeten gaan. Met het beruchte Plan Colombia dachten de VS de drugsmafia in Colombia met ijzeren vuist te verpulveren, maar het enige wat ze bereikt hebben, is dat de georganiseerde misdaad is uitgezwermd over de rest van het Latijns-Amerikaanse continent (De Deken, 2013).

Een ander mooi voorbeeld is de evolutie in de cannabissteelt (Decorte, 2007; Barratt et al., 2012): de cannabisimport vanuit traditionele productielanden (Afghanistan, Libanon, Marokko, Mexico, Nepal,...) is onder de '*war on drugs*' gaandeweg vervangen door lokale thuisteelt in de consumptielanden. Het repressieve beleid in onze landen heeft er verder toe geleid dat cannabis meer binnenshuis werd gekweekt (buitenteelt spoort men makkelijker op!) en sterker werd (Potter et al., 2011). Nog een voorbeeld: als een Nederlandse gemeente besluit een of meer coffeeshops te sluiten, dan gaan de gebruikers zich bevoorraden in andere coffeeshops, via illegale verkoopkanalen, of ze schakelen over op hobbyteelt. En nu de Nederlandse overheid sinds enige jaren harder tegen de lokale cannabissteelt optreedt, is een belangrijk neveneffect dat een deel van de drugsmarkt naar België verschuift, en dat kleinschalige telers (hobbyisten en telers met eerder idealistische motieven) – die overigens wél een aanzienlijk aandeel in de cannabisbranche uitmaakten – zich hebben laten afschrikken en ermee ophielden, zodat alleen de grootschalige teelt, doorgaans gerund door professionele criminele ondernemers, overblijven (Bruining, 2003; Maalsté & Panhuysen, 2008). Het effect van doorgedreven repressieve strategieën is dat de drugsmarkt nog 'verhardt' en steeds 'criminel' wordt (Wilkins & Casswell, 2002). Internationaal wetenschappelijk onderzoek toont aan dat hoe harder de opsporingsdiensten in de praktijk optreden, hoe meer de illegale markt gekenmerkt wordt door systemisch geweld (rip-offs, schietincidenten, afrekeningen, plunderingen, enz.) (Behr, 1996; Miron, 2004; Werb et al., 2011; Potter et al., 2011). Eind 2012 veroorzaakte de liquidatie van twee mannen midden in een woonwijk (de Staatsliedenbuurt) in Amsterdam West door de zogenoemde 'Mocro-Mafia' veel ophef. Het systemisch geweld kende in maart 2016 een nieuw triest hoogtepunt, toen voor een Amsterdamse shisha-lounge een afgehakt hoofd werd aangetroffen. In augustus 2015 wordt Silvio Aquino – de hoofdverdachte in een drugsproces tegen de clan Aquino – op klaarlichte dag in België neergeschoten.

In de praktijk is een geïntensifieerde repressieve aanpak ten aanzien van iedereen en overal niet vol te houden, vanwege budgettaire beperkingen en de noodzaak om andere criminaliteitsfenomenen te bestrijden. Het gevolg is vaak een vorm van *selectiviteit in het optreden* ten overstaan van drugsoverlast en in de opsporing van cannabisgerelateerde feiten, en de bestraffing van bepaalde (minder-

heids)groepen in de samenleving (Rasmussen & Benson, 1994; Drucker, 1999; Hall, 2001; Gray, 2001; Contreras, 2013). De geschiedenis van de criminalisering van verschillende drugs illustreert overigens hoe de ‘*war on drugs*’ telkens opnieuw leidde tot een *disproportionele bestraffing van bepaalde gemeenschappen* – vaak groepen die als een bedreiging voor de tewerkstellingskansen van de lokale bevolking werden gepercipieerd: het opiumgebruik bij de Chinese immigranten in Californië, het crackgebruik van de zwarte, armere bevolking in verpauperde buurten van de Amerikaanse grootsteden, het cannabisgebruik van de Mexicaanse gastarbeiders (Harkins, 2004).

Ook wat de aanbodzijde betreft, worden vooral de middelste en kleinste schakels van de productie en de handel aangepakt. Voor doorrecherchen naar de grote jongens achter de handel en productie is vaak te weinig tijd of geld, zodat de repressieve aanpak vaak een ‘*hit-and-run*’-karakter heeft (Rasmussen & Benson, 1994; Gray, 2001). Drugsbestrijders krijgen op termijn zelden voldoening van hun werk: ze boeken onderweg kleine overwinningen, maar als ze het hele plaatje bekijken, kan dat frustrerend zijn. Een drugsoorlog leidt ongetwijfeld tot hoge aantallen arrestaties en inbeslagnames, maar andere misdaden worden minder opgelost (Van Sandelingenambacht, 2006). Ook *politie en justitie* zijn op de langere termijn slachtoffers van een beleid dat niet werkt (Hall, 2001).

Bovendien creëert de paradox van een repressieve aanpak vele onbedoelde gevolgen: een ‘*criminele*’ drugsmarkt, corruptie, aantasting van andere economische sectoren, overbevolking van gevangenissen en op het internationale vlak, geweldadige conflicten, bedreiging van de democratische instellingen en ecologische schade (bijv. ontbossing voor opium- of cocateelt, of verschraling van de bodem door monocultuur van cannabis, maar evenzeer het dumpen in natuurgebieden van toxisch afval na de productie van ecstasy of amfetamines). Tegelijkertijd bezit de overheid geen ‘*tools*’ om de samenstelling en de kwaliteit van illegale roesmiddelen te controleren, en de marketingstrategieën van drugsproducenten te beïnvloeden (wat we met de legale roesmiddelenindustrieën wél proberen te doen).

Bovendien heeft een repressief beleid weinig of geen aandacht voor de onderliggende voedingsbodem van problematisch drugsgebruik en van de illegale handel, namelijk persoonlijke problemen en trauma’s, en maatschappelijke problemen, bijvoorbeeld armoede en sociale uitsluiting. Een ander nadeel van het huidige beleid is dat drugsgebruikers vaak méér bezig zijn met het verbergen van hun gebruik, dan met het veilig omgaan met roesmiddelen. De belangrijke opdrachten van hulpverleners en preventiewerkers worden alleen maar bemoeilijkt. En de exuberante uitgaven die met de vruchteloze strategieën om het aanbod te doen slinken en met het opsluitingsbeleid gepaard gaan, verdringen meer kosteneffectieve en op wetenschappelijke evidentie gebaseerde investeringen in effectieve preventie, in de reductie van de vraag en in schadebeperking (Solomon et al., 1983; Cussen & Block, 2000; Mishan, 2001; MacCoun & Reuter, 2001; Hall, 2001; Harkins, 2004; Nadelmann, 2004; Earlywine, 2007).

Barrières voor (een maatschappelijk debat over) regulering

Het debat over alternatieve modellen van regulering van cannabis wordt vaak overheerst door valse dichotomieën: streng versus laks, liberaal versus repressief (Van Dijk, 1997, 1998). Een pleidooi voor een maatschappelijk en politiek debat over de regulering van cannabis is niet geïnspireerd door een *laisser-faire* attitude. Tegenstanders van het debat blijven mordicus vasthouden aan het repressieve model vanuit de angst dat de overgang van een *'war on drugs'* naar regulering zal leiden tot *'gratis drugs voor iedereen'*. Of ze polariseren doelbewust het maatschappelijke debat door te argumenteren dat er maar twee mogelijke houdingen zijn: zij die *'er (met repressie) iets aan willen doen'* en zij *'die de strijd hebben opgegeven'* (Hall, 2009). Die laatste wordt vaak een *laisser-faire* attitude verweten, of er wordt gesuggereerd dat ze roesmiddelengebruik goedkeuren of aanmoedigen, dat ze de gevaren en risico's van gebruik minimaliseren, en dat ze per definitie willen commercialiseren. Het debat inzake *'legalisering'* gaat evenwel enkel over het anders reguleren van het fenomeen, of nog: de strijd met *andere wapens* aangaan. Het debat verzandt vaak in een strijd over welke type beleid (*'verbod'*, *'decriminalisering'* of *'legalisering'*) het *'ethisch juiste'* pad is, terwijl de discussie zich beter toespitst op welke strategieën het beste werken (Single, 1999).

Veel argumenten in zulke discussies baseren zich op foutieve veronderstellingen. Men schernt bijvoorbeeld met het argument dat drugs gevaarlijk zijn, en precies daarom verboden moeten blijven. Diezelfde roesmiddelen worden vaak echter *nóg* gevaarlijker onder impuls van het verbod. De hogere concentratie van THC (de belangrijkste werkzame stof) in cannabis (*'Cannabis is een hard drug [sic] geworden!'*) is onder meer het gevolg van de repressieve aanpak: het gevaar van ontdekking maakt immers dat telers liefst een zo krachtig mogelijk spul kweken (Cussen & Block, 2000), en cannabis dichter bij de consument wordt gekweekt, en dus *'verser'* op de markt komt.

Een andere barrière is de veronderstelling dat de prijzen voor roesmiddelen bij regulering aanzienlijk zullen dalen (en dat de producten bijgevolg toegankelijker worden, zeker voor jongere gebruikers). De prijzen hoeven evenwel helemaal niet (sterk) te dalen (Caputo & Ostrom, 1994; Mishan, 2001). Alcohol en tabak zijn daar een voorbeeld van: ze zijn duur door de hoge accijns. Toch koopt bijna niemand alcohol of sigaretten op de zwarte markt, om redenen van het gemak en de gegarandeerde kwaliteit op de legale markt.

Sommigen zijn bang dat het cannabisgebruik in onze samenleving onbeheersbaar wordt als het gebruik, de productie en de distributie op een andere dan een strafrechtelijke wijze worden gereguleerd. Ze geloven dat het strafrecht – zelfs als het niet effectief is – een belangrijke symbolische functie vervult, en op die manier velen van de drugs afhoudt. Eerst en vooral betekent een zekere stijging in het aantal gebruikers niet noodzakelijk een flagrante stijging van het aantal problematische gebruikers (Weatherburn et al., 2003; Van der Stel, 2006; Hall & Room, 2008). Er hangt bijzonder veel af van de consistentie van een beleid en van de wijze waarop het gecommuniceerd en verkocht wordt. Hetzelfde geldt voor reguleringsmaatregelen bij harddrugs elders in de wereld: het niet-vervolgen voor kleine gebruikshoeveelheden, pillentests, gebruikersruimten, spuitenruil, ver-

Tom Decorte & Damián Zaitch

strekking van methadon en heroïne leiden niet tot een toename van het gebruik in de samenleving.

Men hoort vaak zeggen ‘dat de geesten niet rijp zijn’. De essentie is wellicht dat de meeste politici hun electoraat niet voor het hoofd willen stoten. Het is wellicht makkelijker om de roesmiddelen zélf de schuld te geven van allerlei sociale problemen, dan wel om daadwerkelijk grote investeringen te doen in de structurele aanpak ervan (Levine, 2003; Contreras, 2013). Bovendien, een politicus die voor de camera’s verkondigt dat hij korte metten wil maken met de drugs (het ‘tough on crime’-discours), moet nadien – als hij verkozen wordt – woord houden. Zijn uitspraken achtervolgen hem en hij ziet zich verplicht zijn beloften waar te maken. Daar komt bij dat veel deskundigen op het terrein (magistraten, politiemensen, hulpverleners en preventiewerkers) wel hun persoonlijke twijfels over het gevoerde beleid hebben, maar bang zijn om publiekelijk hun nek uit te steken.

Drugs in de media

Ook de wijze waarop in de media over roesmiddelengebruik wordt bericht, maakt het bijzonder moeilijk om over alternatieve vormen van regulering te praten (Levine, 2003). De media stellen drugsgebruikers voor als een homogene groep en schenken veel aandacht aan verhalen over de meest ellendige gebruikers, die de slechtst denkbare scenario’s (worst case scenario’s) het beste illustreren. Men hoort nooit in het journaal dat tienduizenden Belgen of Nederlanders wel eens met cannabis experimenteren, maar er geen levenslange gewoonte van maken (cf. Wijnberg, 2013). De meeste berichten reduceren de complexe problematiek in een al te eenvoudige, direct te bevatten boodschap (Decorte, 2009). Of paniek, of sensatiezucht zijn doorgaans de ondertoon. De stijl waarmee een complex maatschappelijk fenomeen als roesmiddelengebruik heden ten dage in de media wordt geportretteerd, is de spanningsboog van tien seconden, om te voorkomen dat de kijker wegzapt.

Als het om roesmiddelengebruik gaat, werken de media in hoge mate clichébevestigend (Earlywine, 2007; Decorte, 2008). Het publieke debat dat eruit voortvloeit, wordt zeer statisch en voorspelbaar (cf. Wijnberg, 2013: 23). Nieuwe perspectieven op het drugsfenomeen en de adequate aanpak ervan, vereisen meer tijd, ruimte en uitleg om uit de doeken te doen dan in nieuwsberichten wordt gegeven. Doordat het nieuws over drugs zich meestal beperkt tot één of twee citaten of een sfeerimpressie van dertig seconden, blijft het publieke debat al gauw steken in algemeen geaccepteerde zienswijzen, en oppervlakkigheid. ‘Complexiteit en nuance vereisen nu eenmaal veel ruimte: ingewikkelde problemen en genuanceerde ideeën laten zich simpelweg moeilijk vangen in driehonderd woorden, zestig seconden of een tweeregelig citaat’ (Wijnberg, 2013: 107). Omdat de mediaberichtgeving over drugs bijna altijd bestaat uit wat er in de wereld fout gaat, is het grotere plaatje dat daaruit voortvloeit eerder rechts-conservatief dan links-progressief (Wijnberg, 2013: 21). Wie veel nieuws kijkt, ziet als vanzelf de logica achter een rechtser wereldbeeld: strenger straffen, meer inzet van politieke en justitiële middelen tegen de drugscriminelen, ‘war on drugs’. Daartegenover staat dan

weer dat via allerlei sociale media en internetfora interessante alternatieve of progressieve initiatieven kunnen ontstaan, waarlangs meer diepgaande analyses door gedegen onderzoeksjournalistiek een ruimer publiek kunnen bereiken. Ook interessant is de vaststelling dat de nieuwe sociale media op allerlei creatieve manieren gebruikt worden door de geviseerde gebruikers. Na de aankondiging dat de Hasseltse politie in de zomer van 2015 de grote middelen zou inzetten in de strijd tegen drugs op het muziekfestival Pukkelpop, en zij daartoe zelfs alle berichten op twitter, Facebook en Instagram zou monitoren, verstuurden honderden mensen valse 'tweets' om de politie in de maling te nemen.

Drugs in de wetenschap

Overigens, ook de wetenschap gaat in dit verhaal niet vrijuit (Decorte, 2011). De wetenschappelijke blik, vaak niet geheel van gewichtige maatschappelijke belangen vrij, heeft zich vooral gericht op de gevaarvolle kanten van de roes, met name op de medische risico's van onmatigheid, op de sociale risico's van uitsluiting of op de psychologische gevaren van realiteitsvlucht (Ossebaard, 1996). Deze wetenschappelijke roesangst leidde onder meer tot het moreelgeneeskundige concept van 'verslaving'. *Een roes is echter niet hetzelfde als een verslaving*. Verslaving noemen we veeleer een bepaalde, kenmerkende vorm van gebruik. Het is het zoeken naar de roes met een hevigheid die de roeszoeker een gevoel van afhankelijkheid geeft. De roes zelf geeft dan geen voldoening meer en het middel dient vooral om zich niet-ziek, of in het beste geval zich normaal, te voelen. Voor de meeste mensen heeft de roes echter het karakter van een prettige ervaring, die in regelmatige beleving gewenst wordt en aangenaam is.

Het wetenschappelijke begrippenarsenaal inzake roesmiddelengebruik (dat in het discours van de media, van politici en drugsdeskundigen allerhande doorsijpelt) is beperkt en sterk moreel geladen (Peele, 1985; Cohen, 2003). Elastische containerbegrippen zoals 'verslaving', 'overlast', 'problematisch gebruik', 'drugsgereleerde' fenomenen, en zelfs de term 'drugs' zelf, worden al naargelang van de invalshoek volgens andere criteria ingevuld. Met deze begrippen worden vaak pathologiserende theorieën ontworpen, die stevast tot morele afkeuring, marginalisering en stigmatisering aanleiding geven (dat gebeurde overigens eerder ook met abortus en homoseksualiteit) (Peele, 1985; Cohen, 2003; Decorte, 2011). Ook criminologen functioneren in een cultureel milieu dat gekenmerkt wordt door hegemonische aannames over illegale drugs en drugsgebruikers; ook zij worden beïnvloed door de connotaties van drugs met 'verslaving', 'ziekte', 'geweld', 'hedonisme', enzovoort. Het criminologisch onderzoek draagt bijgevolg in vele gevallen bij aan de productie van specifieke representaties en beelden over 'druggebruikers'.

Het wetenschappelijk onderzoek naar en het politieke debat over roesmiddelen in onze samenleving is bovendien heel vaak productgericht (Decorte, 2011). Het bespreken van de gevolgen van roesmiddelen voor de gebruikers ontaardt vaak in *een soort farmacocentrisme*, waarbij de rol van de gebruiker (diens persoonlijkheid, diens houding en waardensysteem, diens verwachtingen ten aanzien van het

Tom Decorte & Damián Zaitch

roesmiddel, en de functie van het middel voor hem,...) en de rol van de sociale setting (waaronder ook de historische, politieke en economische context) onderbelicht raken (Zinberg, 1984).

Ook in het wetenschappelijk onderzoek is een holistische benadering vaak zoek. Zo vloeit bijzonder veel geld naar (productgerichte) studies gebaseerd op methoden als 'waste water analysis' of 'neuro-imaging'. Op basis van stalen uit waterlopen en belangrijke rioolwaterzuiveringsinstallaties in het hele land schatten onderzoeken de jaarlijkse consumptie van de Belgen of de Nederlanders in, en kunnen ze uitspraken doen in welke steden en op welke momenten in de week allerlei drugs worden genomen. Wie een effectief beleid wil voeren op vlak van drugs, heeft evenwel inzicht nodig in het precieze aantal gebruikers, en vooral: in de context en de redenen van het gebruik. Onmogelijk om de betekenis van het drugsgebruik te weten te komen via een analyse van vuil water, lijkt ons.

De meest recente trend in het wetenschappelijk onderzoek naar roesmiddelen is het hersenonderzoek. Er is in onze samenleving een groeiende tendens om problemen die mensen hebben om zich aan te passen aan de maatschappij te identificeren als 'ziektes' en chemicaliën op te sporen die hun hersenen zullen aanpassen. Van diezelfde orde is de fascinatie van sommigen voor de 'genetische voorbestemdheid' van verslaafden of voor verslaving als chronische hersenziekte met erfelijke componenten, die dan wel te behandelen is met (nog te ontwikkelen) geneesmiddelen en gedragstherapie. Voor een dergelijke overdreven retoriek is het opletten geblazen. Hoe meer stoffen wetenschappers opduikelen die onze hersenen beïnvloeden, hoe meer de indruk groeit dat er binnenkort een pilletje bestaat voor al onze drugsproblemen. Steeds opnieuw worden nieuwe neurotransmitters of -modulators genoemd in verband met 'verslaving' om vervolgens weer te verdwijnen als een nieuwe mode de kop opsteekt. Een verband is echter nog geen oorzaak. Hersenonderzoek zal ons wellicht nooit brengen tot een allesomvattende, voldoening gevende verklaring van het roesmiddelengebruik van de mens. Zijn mensen niet zoveel complexer, onbegrijpelijker, subtieler en rijker dan dat? Men kan vaststellen dat het langdurig gebruik van een roesmiddel een impact heeft gehad op iemands hersenen, maar dat betekent niet dat men weet wát er in die man of vrouw omgaat. Men kan alles wat zin geeft in het leven (dus ook roesmiddelen voor de gebruiker), en de eventuele problemen van de geest, niet reduceren tot hersenmechanismen.

Het is – in het licht van de beperkte wetenschappelijke kennis toentertijd – enigszins begrijpelijk dat de architecten van de oorlog tegen drugs vijftig jaar geleden nog in het concept van de totale uitroeiing van de drugsproductie en het drugsgebruik geloofden. Vandaag de dag kan men de wetenschappelijke inzichten en ervaringen die sindsdien werden opgebouwd, niet meer negeren. Drugsbeleid en bestrijdingsstrategieën op alle beleidsniveaus worden nog te vaak aangestuurd door ideologische perspectieven of politiek voordeel. Ze besteden evenwel te weinig aandacht aan de complexiteit van de drugsmarkt, het drugsgebruik en drugsafhankelijkheid (Global Commission on Drug Policy, 2011).

Het succes van de repressieve aanpak wordt stevast gemeten aan de hand van geheel andere indicatoren – statistieken die eerder processen of (politiële) activiteiten weerspiegelen, zoals het aantal arrestaties, processen-verbaal of Gemeente-

lijke Administratieve Sancties (de zogenoemde GAS-boetes), de aantallen ontdekte xtc-laboratoria of cannabisplantages, de hoeveelheden in beslag genomen drugs (alweer een recordvangst met duizelingwekkende straatwaarde!), of de strafmaat. Zulke indicatoren vertellen misschien hoeveel inspanningen men gedaan heeft of hoe hard men is opgetreden, maar ze illustreren niet hoe succesvol men is geweest in het bevorderen van de gezondheid en het welzijn van de bevolking, of in het structureel ontwrichten van de drugsmarkt.

Is commercialiseren dan een goed idee?

Voor de roesmiddelen die heden ten dage gelegaliseerd zijn (nicotine, alcohol, cafeïne, en een hele resem farmaceutische bereidingen), bestaan uiteraard allerlei reguleringsmodellen. Die vertonen belangrijke verschillen naargelang van het product (de regimes voor alcohol en nicotine lopen bijvoorbeeld zeer uit elkaar, en over de tijd heen vertonen ze een hele evolutie). Voor de gecriminaliseerde roesmiddelen werden in de loop van de laatste decennia ook experimenten inzake regulering bedacht en uitgevoerd, zowel op het nationale, regionale als lokale vlak.

Die experimenten en wereldwijde ervaringen met het reguleren van tabak, alcohol en geneesmiddelen (al dan niet op voorschrift) kunnen een zeer belangrijke leer-school zijn omtrent wat werkt en wat niet (Nicholson, 1992; Levine & Reinerman, 2004). De internationale wetenschappelijke kennis omtrent de wettelijke regulering van productietechnieken en controle op producenten, prijsvorming en taxatiebeleid, ontradende boodschappen, schadebeperkende strategieën is beschikbaar (Solomon et al., 1983; Lap, 1993; Haden, 2004; Transform Drug Policy Foundation, 2009; Bean, 2010).

De productie en distributie van alcohol, nicotine en geneesmiddelen (legale middelen) zijn grotendeels volgens een vrijemarktprincipe geregeld. Deze modellen illustreren voortreffelijk hoe een overheid met een wetgevend instrumentarium (waarbij productie, distributie en gebruik niet over de hele lijn gecriminaliseerd moeten worden) regels kan opleggen (Gerritsen, 2000; Engelsman, 2003; Beauchesne, 2007). Kortom, de regulering inzake tabak (nicotine), alcohol en geneesmiddelen kan heel wat inspiratie bieden voor een debat over regulering van cannabis.

Tegelijkertijd leren die modellen ons bijzonder veel over de nefaste gevolgen van een 'commercialisering' (een model waarbij winstmaximalisatie voor producenten het belangrijkste motief is) (Beauchesne, 2007; Bean, 2010). Als de overheid onvoldoende restrictief reguleert, en risicovolle producten via het mechanisme van de vrije markt (en dus volgens het principe van winstmaximalisatie) laat produceren, duiken enkele gevaren op. De tabaksindustrie heeft decennialang getracht om de gevaren voor de gezondheid en het verslavingsrisico bij nicotinegebruik te minimaliseren. Zij heeft zo veel als mogelijk gezweven over haar onderzoek naar additieven die de absorptie van nicotine konden stimuleren. Tabaksgiganten konden overigens enorme bedragen investeren in wetenschappelijk onder-

Tom Decorte & Damián Zaitch

zoek dat hun belangen kon dienen, en tegelijkertijd het gesponsorde onderzoek dat hen niet beviel in de lade houden.

De alcoholindustrie investeert miljoenen in het ontwikkelen en vormgeven van nieuwe (alcohol)producten, die de alcoholconsumptie moeten doen toenemen, soms bij specifieke doelgroepen (de 'breezers', de 'alcopops',...). Als de overheid – dat is recent nog gebleken – maatregelen wil invoeren om het problematisch alcoholgebruik aan te pakken, dan lobbyt de alcoholindustrie zo hard en zo lang tot alle maatregelen die het aanbod viseren (een verbod op zogenoemde 'happy hours', een verhoging van de minimumleeftijd, een verbod op verkoop in automaten, nachtwinkels en tankstations, enz.), afgevoerd worden.

Bij de farmaceutische multinationals spelen dezelfde mechanismen. Onwelgevallig wetenschappelijk onderzoek wordt stilgehouden opdat medicijnen op het rek van de apotheker belanden. Onafhankelijk gefinancierde tests leiden slechts in 48 procent van de gevallen tot een positief resultaat; wanneer de farmabedrijven het onderzoek sponsoren, schiet dat cijfer omhoog tot 78 procent (Goldacre, 2013). Via denktanks, met hun steun aan patiëntenverenigingen, door het verleiden en inzetten van wetenschappers, en via de organisatie of sponsoring van conferenties, werkbezoeken en seminars verdedigen zij hun belangen. Dat lobbywerk moet dienen om bepaalde stoornissen méér op de agenda te krijgen, de vraag naar een bepaald geneesmiddel en/of het voorschrijfgedrag van geneesheren te beïnvloeden, en uiteraard bepaalde merkgeneesmiddelen meer te verkopen.

Winstmaximalisatie kan – als men niet oplet – zelfs een probleem worden in modellen waarbij de overheid strikt reguleert. Hoewel heroïne een illegaal roesmiddel blijft, wordt het in sommige landen legaal én onder begeleiding van hulpverleners verstrekt aan drugsverslaafden in programma's van gecontroleerde heroïneverstrekking. In november 2015 lekte uit dat het MC Slotervaart in Amsterdam via een dochterbedrijf al jaren een miljoenenwinst maakt met de productie en distributie van heroïne, maar deze niet in zijn jaarrekeningen vermeldde.

Internationale of lokale koerswijzigingen?

Het inzicht dat de oorlog tegen drugs definitief verloren is, zal niet via de grote, transnationale organisaties en bureaucratieën binnensijpelen (Cohen, 2003). Een belangrijke koerswijziging via de internationale verdragen zal er op korte termijn niet komen, omdat unanieme consensus op dat vlak noodzakelijk is, en doordat een aantal traditioneel bijzonder repressief ingestelde landen in de ingewikkelde procedures kan gaan dwarsliggen (Bewley-Taylor, 2003; Hall & Lynskey, 2009). Bovendien sturen internationale organisaties, zoals de Verenigde Naties (via de werkzaamheden van de *International Narcotics Control Board*), maar evenzeer de Europese actieplannen doorgaans aan op een uniforme en stringente benadering van het drugsfenomeen (Boekhout van Solinge, 2002; Roberts et al., 2005; Blom, 2006). Dezelfde wetten en dezelfde strenge benadering van de toepassing ervan. Maar het is wellicht via koersveranderingen in het lokale en nationale beleid dat de uitgangspunten van de 'war on drugs' ontkracht zullen worden, en dat hebben

veel landen ondertussen goed begrepen (Levine, 2003; Teurlings & Cohen, 2005; Chatwin, 2007).

Overall ter wereld ondervindt men dezelfde problemen en in tal van landen wordt actief gezocht naar manieren om het pad van de *'war on drugs'* te verlaten. Steeds meer landen, regio's en steden testen de plooibaarheid van de internationale verdragen uit, omdat ze in het complexe karakter van het drugsfenomeen en de mogelijke strategieën om ermee om te gaan meer inzicht verwerven (Bewley-Taylor, 2003; Roberts et al., 2005). Zij willen niet langer afwachten wanneer en hoe de internationale verdragen en afspraken zullen worden herzien, ze willen zo snel mogelijk een beleid ontwikkelen dat hen toelaat greep te krijgen op het fenomeen en de problematische kanten ervan (Bewley-Taylor, 2003). Juridisch valt goed te beargumenteren dat de internationale verdragen regulering toestaan, op voorwaarde dat het beleid van andere landen niet in de wielen wordt gereden.

Over het *Nederlandse coffeeshopexperiment* leeft bij veel Belgen de perceptie dat het mislukt is, en dat de Nederlandse overheid op haar stappen terugkomt. Wat het Nederlandse experiment heeft aangetoond, is vooreerst dat het toestaan en reguleren van distributiepunten voor gebruikers mogelijk is zonder dat dit automatisch leidt tot een 'narcostaat', tot een samenleving die massaal aan cannabis hangt. Nederland kent niet meer problematische cannabisgebruikers dan België, en dat ondanks de coffeeshops (Maddox & Williams, 1998; Nadelmann, 2004; Dufour, 2006; Simons-Morton et al., 2010). Bovendien heeft Nederland coffeeshops geopend om cannabis van de heroïne markt te scheiden, en op dat vlak is het beleid erg succesvol gebleken (MacCoun & Reuter, 2001; Van Ours, 2002; Iversen, 2004; Reinerman, 2009). Het Nederlandse experiment leert ons wel dat men – eens men beslist om te reguleren – het hele model in zijn consequenties moet doordenken. De problemen die met het Nederlandse model gepaard gaan, hebben met een aantal factoren te maken. De belangrijkste daarvan is ongetwijfeld de vreemde spagaat tussen de 'voor deur' en de 'achter deur' van de winkels (Van der Veen, 2009). Toch valt uit de verschillende experimenten inzake regulering van de coffeeshops – de zogenoemde *AHOJG-criteria*, het mislukte experiment met het besloten club-criterium (de zogenoemde wietpas) en de invoering van het ingezetenen criterium, de reductie van het aantal en de inplanting van de coffeeshops – veel te leren (Van der Veen, 2009).

Dat Nederland op zijn stappen terugkomt, is evenmin een juiste perceptie. Tientallen Nederlandse steden en gemeenten willen dat de wietteelt gereguleerd wordt. Lokale bestuurders zijn ontevreden met het tweeslachtige beleid, en verschillende gemeenten lanceerden inmiddels plannen voor een andere aanpak. Ook de rechters lijken recent een statement te hebben willen maken: zowel in Den Bosch als in Den Haag legden de rechters enkele bevoorraders van coffeeshops géén straf op, hoewel ze veel meer dan de gedoogde handelsvoorraad aan cannabis hadden liggen. Volgens sommigen lijken de vonnissen een signaal dat ook de rechterlijke macht klaar is met de dure, tijdrovende gevolgen van de door willekeur gestuurde Nederlandse softdrugsbestrijding (Derksen & Lensink, 2013).

Halverwege de jaren 1990 maakten cannabisactivisten gebruik van een grijze zone in de Spaanse drugswetgeving gebruik en ontstond het model van de *canna-*

Tom Decorte & Damián Zaitch

bis social clubs (Barriuso, 2011). Cannabis social clubs zijn vzw's van gebruikers die samen cannabis kweken en hem voor persoonlijk gebruik onder hun geregistreerde leden distribueren. Na verschillende pogingen vanwege lokale politie- en justitieoverheden om de social clubs te criminaliseren, en enkele uitspraken door het hoogste gerechtshof ten voordele van de clubs, groeide het aantal cannabis social clubs in Spanje exponentieel (Arana & Montañés Sánchez, 2011). Momenteel wordt hun aantal op 800 à 1.000 geschat.

Ook in België profiteerden cannabisgebruikers van een grijze zone in de Belgische wetgeving en werd in 2006 de eerste cannabis social club opgericht. Elders in de wereld verschijnen de laatste tijd (Frankrijk, Nieuw-Zeeland, Tsjechië, het Verenigd Koninkrijk, Zwitserland,...) cannabis social clubs, maar het is momenteel nog onduidelijk of het enkel om groeperingen van cannabisactivisten, of clubs die werkelijk zelf cannabis kweken en onder hun leden distribueren.

Voor de lotgevallen van de Spaanse cannabis social clubs zijn bijzonder leerrijk. Een aantal van hen heeft zich in een heuse Federatie van Cannabis Social Clubs verenigd. Zij zijn met elkaar gelieerd door een gezamenlijk charter aan 'good practices' (een heleboel regels die moeten voorkomen dat niet-gebruikers lid worden, dat leden hun cannabis doorverkopen, dat de cannabis van eigen kweek onzuiverheden bevat of al te veel THC inhoudt, enz.) (Barriuso, 2005). De Federaties dringen bij de regionale en nationale overheden aan op een wettelijk kader, dat hun enerzijds bepaalde voorschriften oplegt en hun anderzijds wettelijke bescherming biedt. Tot op heden is die wettelijke regeling van de cannabis social clubs er niet en dat leidt de laatste jaren tot allerlei uitwassen. Slechts enkele tientallen clubs sluiten zich bij de federaties aan, terwijl het merendeel van de (meer recente) clubs dat niet doet. Er duiken steeds meer clubs op met honderden tot zelfs duizenden leden, en dat doet – terecht – de wenkbrauwen fronsen. Er gaan verhalen over Nederlandse coffeeshopeigenaren die met de invoering van het ingezetenen-criterium en de wietpas hun zaak hebben moeten sluiten, en nu hun kapitaal investeren in zogenoemde social clubs. Criminele ondernemers zetten schaduwclubs op: ze gebruiken de term 'social club' als uithangbord, maar zijn de facto illegale verkooppunten van cannabis. In sommige clubs worden ook allerlei andere illegale roesmiddelen aangeboden. Ook de bona fide social clubs ondervinden naar eigen zeggen steeds meer problemen: ze worden verbaal of fysiek geïntimideerd door louche figuren die de club willen overnemen of de cannabisvoorraden willen plunderen. Dergelijke verhalen illustreren hoe de onwil tot reguleren systemisch geweld in de hand werkt en crimineel ondernemerschap bevordert.

In de Verenigde Staten heeft een meerderheid van de bevolking in de staten *Colorado* en *Washington* in een volksraadpleging gestemd vóór de regulering van de teelt, de toelevering en de verkoop van cannabis. President Obama verklaarde eerder al dat hij het drugsbeleid zal stoelen op een zakelijke, niet-ideologische basis, en onlangs gaf hij te kennen dat de federale overheid niet zal tussenkomen in de uitwerking van de concrete regulering van cannabis in beide staten. Men is druk bezig om er voor de hele cannabisketen regels op te stellen. De VS waren tot op heden dé motor bij uitstek achter de globale 'war on drugs', maar er is momenteel een stille revolutie aan de gang. De staten Alaska, Maine en Oregon gaan ook reguleren, en er staan nog meer staten op het punt dat te doen. Al deze staten zijn

tot het inzicht gekomen dat de repressieve aanpak niet werkt en dat het immobilisme op het internationale niveau zo groot is, dat ze wel genoodzaakt zijn zelf aan een alternatief te beginnen sleutelen.

Overigens zijn er heel wat landen en tientallen Amerikaanse deelstaten die *medicinale cannabismodellen* hebben geïntroduceerd. De verschillen tussen de opgelegde beperkingen, regels en voorschriften zijn groot. Het loont dus de moeite om die systemen te bestuderen, en goed te kijken welke de effecten en onbedoelde neveneffecten van elk van die modellen zijn.

Het model dat de komende maanden en jaren wellicht het meest zal worden besproken, is ongetwijfeld het *Uruguayaanse model*, dat vanaf 2015 in werking treedt. Uruguay, een land let wel dat ook de internationale verdragen ondertekende, reguleert als eerste ter wereld de volledige productieketen van marihuana. Bedrijven halen een licentie om marihuana te kweken als ze aan een hele resem criteria voldoen. Maar er is geen vrijemarktwerking. De overheid controleert de hele productieketen en bepaalt de prijs, de kwaliteit en het maximale productievolume. Daarnaast mag elk huishouden voor eigen consumptie zes planten hebben, of maximaal 480 gram per jaar. Gebruikers kunnen ook lid worden van een cannabisclub, waarin consumenten onderling informatie uitwisselen. Zo'n club mag maximaal 45 leden tellen. En ten slotte kunnen gebruikers die niet zelf willen boeren, ook in gevormachte apotheken terecht voor zowel medicinaal als recreatief cannabisgebruik. Alleen meerderjarige ingezetenen in Uruguay kunnen er maandelijks maximaal 40 gram kopen. Gebruikers zullen er geregistreerd worden, om te voorkomen dat het productievolume de vraag niet overstijgt, en om gebruikspatronen op te volgen. Wie meer dan een gram per dag nodig heeft, is een problematische gebruiker en zal informatie worden aangereikt en een behandeling worden voorgesteld. Tegelijkertijd worden mechanismen ingebouwd om de privacy van de cannabisconsumenten te beschermen: de meeste overheidsdiensten, politiediensten en verzekeringsagenten zullen geen toegang krijgen tot de databank (De Deken, 2013). Overigens zijn ook in Colombia en Guatemala experimenten in die zin aan de gang.

De gezaghebbende *Global Commission on Drug Policy* (met o.m. Javier Solana, George Schultz, Kofi Annan, Richard Branson en de ex-presidenten van Brazilië, Chili, Colombia, Griekenland, Mexico, Polen en Portugal) pleit sinds juni 2011 onafgebroken voor het beëindigen van de wereldwijde 'war on drugs' (Global Commission on Drug Policy, 2011). In India en Turkije wordt gediscussieerd over de regulering van opium voor medisch gebruik. In Europa ten slotte hebben landen zoals Portugal, Zwitserland en Tsjechië reeds belangrijke hervormingen inzake decriminalisering doorgevoerd. Het internationale politieke getij oogt zeldzaam gunstig, en het ligt in de lijn der verwachtingen dat de groep van gelijkgestemde landen (pro regulering) mettertijd zal groeien.

Structuur van dit nummer

Het gebruik van prestatieverhogende middelen leek lange tijd een fenomeen dat vooral met elitesporten werd geassocieerd. De laatste jaren duiken steeds meer

Tom Decorte & Damián Zaitch

verhalen op over het gebruik van allerlei middelen door amateursporters, in sportclubs en fitnesscentra: hetzij om de sportieve prestaties te verbeteren, hetzij om zich van een mooi gespierd lijf te verzekeren. *Katinka van de Ven* verrichtte in het kader van haar doctoraal proefschrift etnografisch veldwerk en analyseerde opsporingsdossiers omtrent het fenomeen. In haar bijdrage beschrijft ze de kenmerken van de illegale handel in zulke prestatie- en uiterlijk bevorderende middelen, en de wijze waarop dealers in hun handelwijze door culturele factoren worden beïnvloed.

Hiervoor beschreven we al het model van de zogenoemde cannabis social clubs, verenigingen van gebruikers zonder winst oogmerk die gezamenlijk cannabis telen en onder hun leden distribueren. In het hedendaagse debat over alternatieve modellen van regulering wordt het CSC-model wel eens gepresenteerd als de ‘gulden’ middenweg tussen het klassieke cannabisverbod enerzijds en volledige legalisering (of zelfs commercialisering) anderzijds. *Mafalda Pardal* werkt momenteel aan een doctoraal proefschrift over de Belgische cannabis social clubs. In haar bijdrage analyseert zij de doelen en praktijken van de CSC's tegen de achtergrond van de drugsgebruikersbeweging(en). Zij ziet veel gelijkenissen tussen de recente cannabis clubs en de klassieke junkiebonden of belangenverenigingen van drugsgebruikers, ook wat betreft hun ‘valkuilen’ en hun mogelijkheden om daadwerkelijk een positieve impact te hebben. Pardal pleit ook voor meer politieke en academische aandacht voor dit intrigerende model.

GHB is een narcosemiddel dat sinds de jaren 1990 in Nederland als drug door uiteenlopende groepen wordt gebruikt. Aanvankelijk gold GHB vooral als een ‘party drug’, maar met name in rurale gebieden wordt GHB ook gebruikt binnen straatculturen. GHB wordt hoofdzakelijk recreatief gebruikt, maar een minderheid gebruikt de drug frequent en/of raakt eraan verslaafd. De GHB-problematiek is onevenredig verspreid over Nederland en concentreert in bepaalde rurale gebieden (‘brandhaarden’), vooral in arme en/of atypische dorpen of sociaaleconomisch zwakke volkswijken. In hun bijdrage beschrijven *Ton Nabben* en *Dirk Korf* aan de hand van voornamelijk kwalitatief onderzoek het GHB-gebruik en de GHB-handel in ‘brandhaarden’. Zij beargumenteren dat – hoewel GHB een heel andere drug is dan methamfetamine – er opvallende overeenkomsten tussen de kenmerken van gebruikers en de context waarin gebruikt wordt, als men het landelijke GHB-gebruik in Nederland en het ruraal methamfetaminegebruik in de VS met elkaar vergelijkt.

Franz Trautmann, Senior drug policy advisor bij het Trimbos-Instituut, analyseert in zijn essay hoe de ideeën over het drugsprobleem en over de meest geschikte beleidsmatige reacties sinds de jaren 1960 zijn geëvolueerd. Hij onderscheidt daarbij eerst twee paradigma's: drugsgebruik als een misdrijf versus drugsgebruik als een gezondheidsprobleem. De opkomst van die laatste visie leidde vanaf de jaren 1970 weliswaar tot allerlei hervormingen, maar Trautmann argumenteert dat het samengaan van het gezondheidsparadigma met de opvatting van verslaving als ‘ziekte’ evenzeer leidde tot de pathologisering van elk drugsgebruik en tot controlerende of disciplinerende beleidsstrategieën. Hij schuift een derde mogelijk alternatief naar voor: het welzijnsparadigma.

Van 19 tot 21 april 2016 gaat in New York de *Speciale Zitting van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (UNGASS – United Nations General Assembly Special Session)* door, over de wereldwijde drugproblematiek. De Speciale Zittingen van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties zijn vergaderingen van de VN-lidstaten die als doel hebben om mondiale vraagstukken te bespreken zoals gezondheid, geslacht, of in dit geval de prioriteiten in de strijd tegen drugs. De laatste Speciale Zitting over drugs vond plaats in 1998 en had als focus om drugs en het druggebruik volledig te bannen uit de wereld. Over de effectiviteit van deze aanpak zijn de afgelopen jaren steeds meer twijfels gerezen. Heel wat beleidsmakers en burgers willen deze aanpak herzien. Er bestaat een consensus dat het drugsbeleid zich op de eerste plaats moet richten op de bescherming van de gezondheid en de mensenrechten van alle burgers. UNGASS 2016 bood dus een unieke kans om de balans op te maken van de bestaande internationale drugstrategieën en om zich te bezinnen over de internationale verdragen die het huidige drugsbeleid mee bepalen. *Pien Metaal* doet in haar bijdrage verslag.

Socioloog Prof. dr. em. *Peter Cohen* is – naast mensen als Louk Hulsman en John Blad – ongetwijfeld één van de meest oorspronkelijke denkers over drugsgebruik en -beleid (voor een aantal van zijn invloedrijke publicaties, zie www.cedro-uva.org). Hij voerde een groot aantal onderzoeken uit en was directeur van het Amsterdam Drug Research Program van de UvA en later van het Centrum voor Drugsonderzoek (CEDRO). Cohen adviseerde regeringen en organisaties, zoals bij de oprichting van het Observatoire de Drogues van de Europese Unie en bij het Global Cocaine Project van de WHO (World Health Organisation). In 1990 publiceerde hij zijn dissertatie 'Drugs as a social construct'. Drie jaar later won hij de Lindesmith Award van de Amerikaanse Drug Policy Foundation. Nog steeds is Cohen een veelgevraagd spreker op conferenties over drugs en drugsbeleid over de hele wereld, in de media staat hij bekend als de 'drugsprofessor'. In een interview met *Damián Zaitch* en *Tom Decorte* voor de rubriek 'Significant others' licht hij een aantal van zijn prikkelende stellingen toe.

Referenties

- Allamani, A. (2008), Alcoholic beverages, gender and European cultures. *Substance Use & Misuse*, 43, 1088-1097.
- Arana, X. & V. Montañés Sánchez (2011), Cannabis cultivation in Spain – the case of cannabis social clubs. In: T. Decorte, G. Potter & M. Bouchard (eds.), *World Wide Weed. Global Trends in Cannabis Cultivation and its Control*. London: Ashgate Publishers, 163-177.
- Barratt, M., M. Bouchard, T. Decorte, V. Asmussen Frank, P. Hakkarainen, S. Lenton, H. Malm & G. Potter (2012), Understanding global patterns of domestic cannabis cultivation, *Drugs and Alcohol Today*, 20(4), 213-221.
- Barriuso, M. (2005), Propuesta de modelo legal para el cannabis en el estado español. *Eguzkilore, Revista del Instituto Vasco de Criminología*, 19, 151-167.
- Barriuso, M. (2011), *Cannabis Social Clubs in Spain. A Normalizing Alternative Underway*. Series on Legislative Reform of Drug Policies, nr. 9.
- Bean, Ph. (2010), *Legalising Drugs. Debates and Dilemmas*. Bristol: The Policy Press.

Tom Decorte & Damián Zaitch

- Beauchesne, L. (2007), Une législation des drogues inscrite en promotion de la santé: les conditions, *Criminologie*, 40(1), 135-154.
- Behr, E. (1996), *Prohibition. Thirteen Years that Changed America*. New York: Arcade Publishing.
- Bewley-Taylor, D.R. (2003), Challenging the UN drug control conventions: problems and possibilities, *International Journal of Drug Policy*, 14, 171-179.
- Blom, T. (2006), Drugsbeleid tussen volksgezondheid en strafrecht, *Tijdschrift voor Criminologie*, 48(2), 180-191.
- Boekhout van Solinge, T. (2002), *Drugs and Decision-Making in the European Union*. Amsterdam: CEDRO.
- Bruining, W. (2003), *How to Avoid Criminalisation of Euro Cannabis, Learning from the Dutch Experience. A Plea for Depenalizing, yet Controlling Production of Cannabis for Private Use in Europe*. Amsterdam: CEDRO.
- Caputo, M.R. & B.J. Ostrom (1994), Potential tax revenue from a regulated marijuana market. A meaningful revenue source, *American Journal of Economics and Sociology*, 53(4), 475-490.
- Castaldelli-Maia, J.M. & D. Bhugra (2014), Investigating the interlinkages of alcohol use and misuse, spirituality and culture – Insights from a systematic review. *International Review of Psychiatry*, 26(3), 352-367.
- Chatwin, C. (2007), Multi-level governance: the way forward for European illicit drug policy, *International Journal of Drug Policy*, 18, 494-502.
- Cohen, P. (1999), Shifting the main purposes of drug control: from suppression to regulation of use. Reduction of risks as the new focus for drug policy, *International Journal of Drug Policy*, 10, 223-234.
- Cohen, P. (2003), The drug prohibition church and the adventure of reformation, *International Journal of Drug Policy*, 14, 213-215.
- Contreras, R. (2013), *The Stickup Kids. Race, Drugs, Violence and the American Dream*. Berkeley: University of California Press.
- Cussen, M. & W. Block (2000), Legalize drugs now! An analysis of the benefits of legalized drugs, *American Journal of Economics and Sociology*, 59(3), 525-527.
- Decorte, T. (2007). Characteristics of the cannabis market in Belgium. In: J. Fountain & D.J. Korf (eds.), *Drugs in Society: European Perspectives*. Oxford: Radcliffe Publishing, 28-38.
- Decorte, T. (2008). Domestic cannabis cultivation in Belgium: the (un)intended effects of the national drug policy on the cannabis market. In: D.J. Korf (ed.), *Cannabis in Europe: Dynamics in Perception, Policy and Markets*. Lengerich: Pabst, 69-86.
- Decorte, T. (2009), De (gekleurde) berichtgeving over cannabisteelt in de Vlaamse media: lessen voor beleidsmakers, *Verslaving: Tijdschrift over verslavingsproblematiek*, 5(1), 23-35.
- Decorte, T. (2011), Blinding ourselves with science. The chronic infections of our thinking on psychoactive substances. In: G. Hunt, M. Milhet & H. Bergeron (eds.), *Drugs and Culture. Knowledge, Consumption and Policy*. London: Ashgate Publishers, 33-51.
- De Deken, J. (2013), 'De war on drugs werkt niet. Nietsdoen is geen optie meer'. Het antwoord van Uruguay: cannabis legaliseren en controleren, *Knack*, 27 november 2013, 70-73.
- Derkzen, S. & H. Lensink (2013), Internationaal is reguleren van wiet geen probleem, *Vrij Nederland*, 30 november 2013, 10-12.
- Dijk, J.J.M. van (1997), De smalle marges van het Nederlandse drugbeleid. Een kostenbaten-analyse, *Tijdschrift voor Criminologie*, 39 (1), 2-23.

- Dijk, J.J.M. van (1998), The narrow margins of the Dutch drug policy: a cost-benefit analysis, *European Journal on Criminal Policy and Research*, 6, 369-393.
- Drucker, E. (1999), Drug prohibition and public health: 25 years of evidence, *Public Health Reports*, 114, 14-29.
- Dufour, R. (2006), Drugs. Van oorlog naar regulering, *Justitiële Verkenningen*, 32(1), 111-122.
- Earlywine, M. (ed.) (2007), *Pot Politics. Marijuana and the Costs of Prohibition*. Oxford: Oxford University Press.
- Engelsman, E.L. (2003), Cannabis control: the model of the WHO tobacco control treaty, *International Journal of Drug Policy*, 14, 217-219.
- Foster, J.H. & C. Ferguson (2014), Alcohol 'pre-loading': a review of the literature. *Alcohol and Alcoholism*, 49(2), 213-226.
- Gerritsen, H. (2000), *The Control of Fuddle and Flash: a Sociological History of the Regulation of Alcohol and Opiates*. Leiden: Brill Academic Publishers.
- Global Commission on Drug Policy (2011), *War on Drugs*. Retrieved from: www.globalcommissionondrugs.org [on 28 November 2013].
- Goldacre, B. (2013), *Foute farma*. Breda: Uitgeverij De Geus.
- Gordon, R., D. Heim & S. MacAskill (2012), Rethinking drinking cultures: A review of drinking cultures and a reconstructed dimensional approach, *Public Health*, 126(1), 3-11.
- Gray, J.P. (2001), *Why Our Drug Laws Have Failed and What We Can Do About It. A Judicial Indictment of the War on Drugs*. Philadelphia: Temple University Press.
- Haden, M. (2004), Regulation of illegal drugs: an exploration of public health tools, *International Journal of Drug Policy*, 15, 225-230.
- Hall, W. (2001), Reducing the harms caused by cannabis use: the policy debate in Australia, *Drug and Alcohol Dependence*, 62, 163-174.
- Hall, W. (2009), The adverse health effects of cannabis use: what are they, and what are their implications for policy?, *International Journal of Drug Policy*, 20, 458-466.
- Hall, W. & M. Lynskey (2009), The challenges in developing a rational cannabis policy, *Current Opinion in Psychiatry*, 22, 258-262.
- Hall, W. & R. Room (2008), Should we recriminalize cannabis use? The case against, *The Canadian Journal of Psychiatry*, 53(12), 793-799.
- Harkins, I. (2004), An economic perspective on drug prohibition, *Student Economic Review*, 18, 275-286.
- Herring, R., V. Berridge & B. Thom (2008), Binge drinking today: Learning lessons from the past. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 15(5), 475-486.
- Institute Of Alcohol Studies (IAS) (2007), *Binge Drinking - Nature, Prevalence and Causes*. St Ives: IAS.
- Iversen, L. (2004), Cannabis and the law – high time for reform? *European Review*, 12(4), 513-525.
- Lap, M. (1993), Een vergunningsstelsel voor cannabis, *Justitiële Verkenningen*, 19(6), 111-119.
- Levine, H.G. (2003), Global drug prohibition: its uses and crises, *International Journal of Drug Policy*, 14, 145-153.
- Levine H.G. & C. Reinerman (2004), *Alcohol Prohibition and Drug Prohibition. Lesson from Alcohol Policy for Drug Policy*. Amsterdam: CEDRO.
- Maalsté, N. & M. Panhuysen (2008), Natte wiet is foute boel. Harde aanpak justitie leidt tot vervuiling cannabis, *Crimelink*, 1, 14-18.
- MacCoun, R. & P. Reuter (2001), Evaluating alternative cannabis regimes, *The British Journal of Psychiatry*, 178, 123-128.

Tom Decorte & Damián Zaitch

- Maddox, S. & S. Williams (1998), Cannabis-related experiences and rate of cultivation: would they change under a policy of decriminalization?, *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 5(1), 47-58.
- Martin, J. (2014), *Drugs on the Dark Net. How Cryptomarkets are Transforming the Global Trade in Illicit Drugs*. London: Palgrave Macmillan.
- Miron, J.A. (2004), *Drug War Crimes: The Consequences of Prohibition*. Oakland, CA: The Independent Institute.
- Mishan, E.J. (2001). The staggering costs of drug criminalisation, *Economic Affairs*, 21(1), 37-41.
- Nadelmann, E.A. (2004), An end to marijuana prohibition. The drive to legalize picks up, *National Review*, 12, 1-7.
- Nicholson, T. (1992), The primary prevention of illicit drug problems: an argument for decriminalisation and legalization, *The Journal of Primary Prevention*, 12(4), 275-288.
- Ossebaard, H.C. (1996). *Reis naar de roes*. Utrecht: Kwadraat.
- Ours, J. van (2002), Naar een harder softdrugsbeleid?, *Tijdschrift voor Politieke Economie*, 24(2), 80-89.
- Peele, S. (1985). *The Meaning of Addiction. Compulsive Experience and its Interpretation*. Lexington: D.C. Heath and Company.
- Potter, G., M. Bouchard & T. Decorte (2011), The globalization of cannabis cultivation. In: T. Decorte, G. Potter & M. Bouchard (eds.), *World Wide Weed. Global Trends in Cannabis Cultivation and its Control*. London: Ashgate Publishers, 1-20.
- Rasmussen, D.W. & B.L. Benson (1994), *The Economic Anatomy of a Drug War. Criminal Justice in the Commons*. London: Rowman & Littlefield Publishers.
- Reinarman, C. (2009), Cannabis policies and user practices: market separation, price, potency, and accessibility in Amsterdam and San Francisco, *International Journal of Drug Policy*, 20, 28-37.
- Roberts, M., D. Bewley-Taylor & M. Trace (2005), *Facing the Future: The Challenge for National & International Drug Policy*. The Beckley Foundation Drug Policy Programme, Report nr. 6.
- Room, R. & K. Mäkelä (2000), Typologies of the Cultural Position of Drinking, *Journal of Studies on Alcohol*, 61, 475-483.
- Sandelingenambacht, C.W.M. van (2006), Extase. Drugs en het schadebeginsel, *Justitiële verkenningen*, 32(1), 89-109.
- Single, E. (1999), Options for cannabis reform, *International Journal of Drug Policy*, 10, 281-290.
- Simons-Morton, B., W. Pickett, W. Boyce, T. ter Bogt & W. Vollebergh (2010), Cross-national comparison of adolescent drinking and cannabis use in the United States, Canada and the Netherlands, *International Journal of Drug Policy*, 21, 64-69.
- Solomon, R., E. Single & P. Erickson (1983), Legal considerations in Canadian cannabis Policy, *Canadian Public Policy / Analyse de Politiques*, 9 (4), 419-433.
- Stel, J. van der (2006), De rust is weergekeerd. 25 jaar drugs, drugsbeleid en druggebruikers, *Tijdschrift voor Criminologie*, 48(2), 131-143.
- Stel, J.C. van der (1999), Een nieuw drugsbeleid? Voor- en nadelen van legalisering van drugs, *Overzichtsstudie Raad van Volksgezondheid*, 39-126.
- Swaaning, R. van & J. Blad (2011), *De ontmaskering van het strafrechtelijk discours. Een bloemlezing uit het werk van Louk Hulsman*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Teurlings, M. & P. Cohen (2005), Het regelen van de 'achterdeur' van coffeeshops. Onderzoek naar juridische belemmeringen, *Nederlands Juristenblad*, 5, 298-302.
- Transform Drug Policy Foundation (2009), *After the War on Drugs: Blueprint for Regulation*. Bristol: Transform.

- United Nations Office on Drugs and Crime (2015), *Global Illicit Drug Trends*. Vienna: UNODC.
- Veen, H.T. van der (2009), Regulation in spite of prohibition. The control of cannabis distribution in Amsterdam, *Cultural Critique*, 71, 129-147.
- Weatherburn, D., C. Jones & N. Donnelly (2003), Prohibition and cannabis use in Australia: a survey of 18- to 29-year-olds, *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 36(1), 77-93.
- Werb, D., G. Rowell, G. Guyatt, T. Kerr, J. Montaner & E. Wood (2011), Effect of drug law enforcement on drug market violence: a systematic review, *International Journal of Drug Policy*, 22, 87-94.
- Wijnberg, R. (2013), *De nieuwsfabriek. Hoe media ons wereldbeeld vervormen*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Wilkins, C. & S. Casswell (2002), The cannabis black market and the case for the legalisation of cannabis in New Zealand, *Social Policy Journal of New Zealand*, 18, 31-430.
- Zinberg, N.E. (1984). *Drug, Set, and Setting. The Basis for Controlled Intoxicant Use*. New Haven/London: Yale University Press.